

Een geheimzinnige foto

Scherpschuttersvereniging Willem III

MEYLTJE
VAN AALST

In maart 2006 kregen we in het Streekarchief bezoek van iemand die een foto had meegenomen. Op de foto stonden acht mannen met geweren in de sneeuw voor een grotje. Tegen het grotje, duidelijk een 'folly', stond een vaandel, behangen met medailles en een grote bladerkrans. Op het vaandel stond wat tekst, die slecht te lezen was omdat hij grotendeels werd afgedekt door hoofd en schouders van één van de mannen.

De bezoeker wilde graag wat meer weten over de foto en wilde die ook graag schenken, maar was hij wel bij ons aan het juiste adres?

De foto was afkomstig uit de nalatenschap van een oom van de echtgenote van de bezoeker, Johannes Antonius Cornelis de Rijk, die in 1903 in Hilversum werd geboren.¹

De folly, een romantisch 'nutteloos' bouwsel van lavasteen in iemands park, lijkt niet Hilversums. Ook het internet en de lijst met plaatsnamen eindigend op -sum leverden niets op. Toen we echter wat beter keken, bleek op het lint bo-

Het kader van de Hilversumse schutterij in 1870. De schutterij stond aan de wieg van de scherpschuttersvereniging, waarin de schutters konden oefenen. 'Willem III' werd slechts enkele jaren na het nemen van deze foto opgericht. (coll. Museum Hilversum)

ven de bladerkrans iets gedrukt te staan: 'onze Hilvers' stond er in spiegelbeeld. Dus toch.

Naspeuringen in de archieven van de gemeente en de adresboeken maakten duidelijk om wie het hier ging: onze bezoeker was gekomen met wat op dit moment de enig bekende foto van de Hilversumse Scherpschuttersvereniging 'Koning Willem III' is. Wie de mannen zijn weten we nog steeds niet, de schenker dacht dat de vaandeldrager op de achtergrond mogelijk Willem de Rijk was, vader van oom Jo, die net als hij klein en tener was geweest en werkman was in Hilversum.

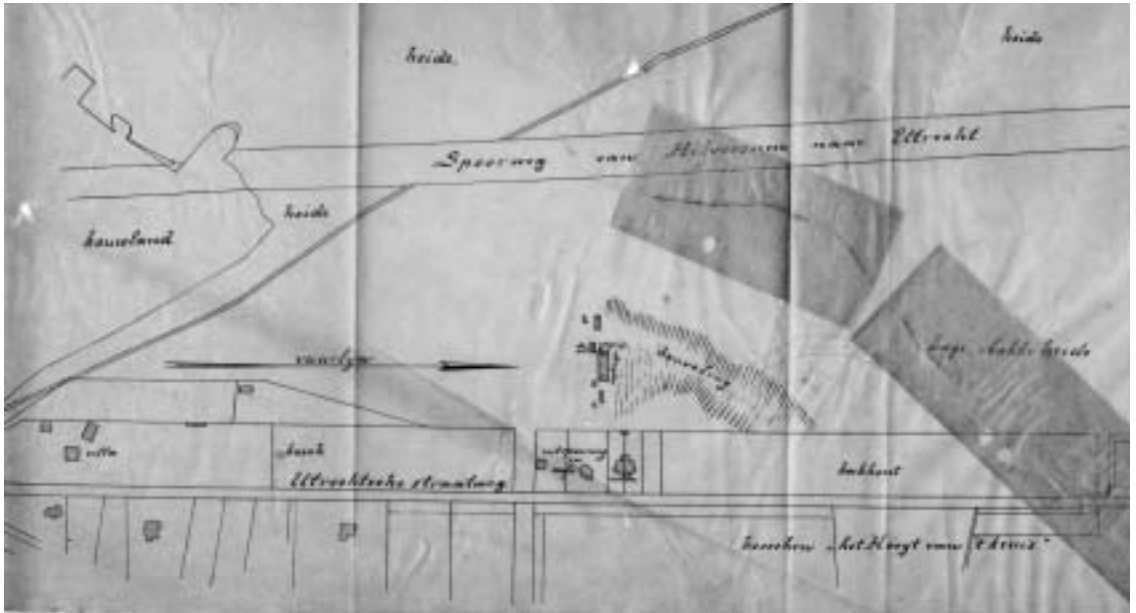
De Hilversumsche Scherpschutters-vereeniging 'Koning Willem III'²

De vereniging werd opgericht op 28 juli 1875 en kreeg toen ook vergunning van de schutterij om gebruik te maken van haar schietbanen.³ De schutterij oefende sinds 1866 op een baan langs de Utrechtseweg,⁴ die waarschijnlijk op het terrein tussen en achter de huidige huisnummers 29-31 lag.

In 1883 was de vereniging al zo gerenommeerd dat de *Nieuwe Amersfoortse Courant* op 15 augustus kon melden: *dinsdag aanstaande heeft te Hilversum de jaarlijkse wedstrijd en feestviering plaats der scherpschuttersvereeniging 'Koning Willem de derde' aldaar gevestigd. Als naar gewoonte zal goede muziek de feestelijkheid opluisteren.*⁵

Men schoot met het geweer model 71, het Beaumontgeweer kaliber 11,4 x 51 R, officieel het model 1871 infanterie geweer klein kaliber, en (vanaf het eind van de 19e eeuw) met het geweer model 95, de Mannlicher M.95 met een kaliber van 6,5 x 53,5 R.⁶

Bij de vergunningaanvraag voor de munitiebewaarplaats in 1894 verklaarde de eigenaar, de vergadering van Stad en Lande van Gooiland, dat dit mocht, tegen een huur van f2,50 per jaar. Hierna werden ook de kogelvangers verhoogd en verbreed.

Maar al in 1896 schreef de kapitein-commandant van de schutterij, Lourens Veenendaal, aan de gemeenteraad dat er bij mij eene klacht is ingekomen over de onveiligheid der schietbanen, vooral door de groote afstand waardoor een kogel die bij ongeluk over de schijf geschoten wordt, somtijds valt.

Daarom waren de heren officieren op onderzoek uit gegaan en hadden een veiliger plek gevonden, zo: ...dat er aan de oostzijde van het dorp, op de heide achter de Bakerstraat, wel een drietal schietbanen kunnen gemaakt worden, welke naar ons inzien volstrekt geen gevaar opleveren, vooral door de hooge bergen welke zich daarachter bevinden.

Gemeentearchitect Andriessen berekende dat de verplaatsing f201 zou kosten, inclusief de verplaatsing van het magazijntje, en de commandant kreeg te horen dat het terrein al in gebruik was dus dat hij maar een ander voorstel moest doen. Dat uitstapjes op de heide inderdaad niet zonder gevaar waren, merkte ook G. Pijselman uit Utrecht, die met drie dames op een zondag van de Zwaluwenberg over de heide op weg was naar Hilversum. Hij schreef aan de burgemeester: *Op de heide zijnde hoorden wij nu en dan schieten, zelfs heb ik, niets kwaads vermoedend, mijne dames nog attent gemaakt, dat men, bij het afgaan van een schot, de rook zag en een tijd later daarna eerst den knal hoorde. Op een gegeven moment werd door het gezelschap opgemerkt: Dicht bij den straatweg gekomen, zien wij iemand haastig naderen, in de richting vanwaar wij hadden hooren schieten. Die iemand wuifde ons toe, zoodat wij wachtten, tot hij in onze nabijheid was gekomen. Zeer ontdaan vertelde hij ons, dat wij aan een zeer groot ge-*

Situatietekening van de schietbaan in 1901. Het was behoorlijk gevaarlijk om vanaf de hei de uitspanning aan de Utrechtseweg (midden op de kaart) te bezoeken. Daarvoor was het nodig om voor de kogelvanger langs te lopen. Een uitkijk was dus geen overbodige luxe. (coll. SAGV)

Het Mannlicher geweer kaliber 6,5 mm. Dit geweer werd in 1895 bij het Nederlandse leger ingevoerd (vandaar de aanduiding M95) en was daar in mei 1940 nog steeds het standaardgeweer. Het is bij de schutterijen nooit in gebruik geweest, maar wel bij de scherpshuttersverenigingen omdat er bijzonder nauwkeurig mee geschoten kon worden.

Het bestuur

In de adresboeken voor de gemeente Hilversum komt de vereniging altijd onder de naam Weerbaarheids-Vereeniging 'Koning Willem III' voor. In de in het Streekarchief voorhanden adresboeken wordt als bestuur vermeld:

1891-2

president: vacant

W. Kraak: vicepresident en secretaris

J.N. Swaan jr.: penningmeester

J.C. Cator: baancommandant

1892-3

C. de Nooij: president (tevens sergeant in de schutterij)

Hij was uiteindelijk (in 1907 bij de opheffing van de schutterij) zelfs luitenant, kwartiermeester en secretaris van de Schuttersraad. Dat kwartiermeesterschap bekleedde hij sinds 1896, waarschijnlijk de reden dat hij na 1893 niet meer genoemd wordt als "president" (voorzitter). Hij had het blijkbaar te druk hiervoor.

W. Kraak: vicepresident en secretaris

J.N. Swaan jr.: penningmeester

J.C. Cator: baancommandant

1896-7

H.C. Kraak: waarn. president

D. Beekhuis : secretaris

J.F. Jungmann: penningmeester

P. Muller: baancommandant

1897-8

H.C. Kraak: waarn. president

H.J. Menkens : secretaris

P. Muller: penningmeester

J. Reijn: baancommandant

1901-2

A. Beekhuis: ere-voorzitter

J.L. Rinkel jr.: voorzitter

J.H. Slot vice-voorzitter

Jan Kuijer: secretaris

A.H. Menkens: penningmeester

D. Hennipman, P. Muller. P. de Nooij: commissarissen

1903-4

A. Beekhuis: ere-voorzitter

J.L. Rinkel jr.: voorzitter

J.H. Slot vice-voorzitter

C. Mackenzie: secretaris

A.C. Eversdijk: penningmeester

D. Hennipman, P. Muller. D.J. Passtoors: commissarissen

vaar waren ontkomen, want dat de kogels soms over de heide vliegen, waar wij waren gepasseerd. Hij beweerde [dat] er een bord had gestaan ter waarschuwing, welk bord echter door geen onzer is opgemerkt; nog vertelde hij ons, [dat] het in de Hilversumsche Courant geannonceerd was, dat de heide aldaar onveilig was. Ik was, wat men noemt, gebluft, zoodat ik op dat oogenblik niets beters wist te zeggen, dan dat ik hem zeer verplicht was voor zijne inlichtingen. Toegegeven, dat ik mij bevond op verboden terrein, het feit dat geen onzer de waarschuwing heeft gezien en dat in den regel de vele vreemdelingen, die [...] uitstapjes maken, niet de Hilversumsche Courant lezen, geeft mij aanleiding, U mijn wedervaren mede te delen.

Het bestuur van de scherpschuttersvereniging reageerde licht verbolgen op de beschuldiging als zou er niet genoeg beveiliging zijn, integendeel: op het hoogste punt van de heuvel achter de kogelvanger werd voor dat men ging schieten

een rode seinvlag geplaatst. Er werden bordjes neergezet langs het pad de hei op met daarop 'Streng Verboden Toegang Gedurende De Schietoefeningen'. Ook stond er altijd iemand met een verrekijker op de uitkijk en werden de kogelvangers elk jaar opgehoogd en onderhouden. Waarvan akte.

Maar ook de omgeving begon zich te roeren nu er steeds meer bebouwing langs de straatweg kwam. Op 7 augustus 1900 kregen B&W een brief van Bastiaan Karsdorp van de villa Boschoord op

De door J.A. Dekker in 1905 in Maassluis gewonnen medaille. (part. coll.)

Utrechtsche Straatweg 13b, die niet alleen graag wilde dat de straatverlichting werd doorgetrokken, maar ook dat de schietbaan werd verplaatst. Omdat de kogelvangers op 25 en 50 meter van zijn huis stonden, waren er op 2 augustus drie kogels over zijn terrein komen vliegen. De burge-

meester vond de klachten zwaar overdreven. Van de kant van de spoorwegmaatschappij was nog nooit iets gehoord en de omwonenden wisten van het bestaan van de schietbaan toen ze daar gingen wonen. Die bestond tenslotte al sinds 1866.

Maar Karsdorp liet het hier niet bij zitten en wist via de Commissaris van de Koningin de gemeente zover te krijgen dat deze laatste om een onderzoek vroeg naar de veiligheid van de schietbanen door de directeur van de Normaal Schietschool in Den Haag. Onveilig, verklaarde deze in zijn brief van 19 juli 1901, de wegen eromheen moeten beveiligd worden. Per ommegaande verbood de burgemeester de scherpschutters (en de schutterij) nog verder te oefenen op de baan. Zij wilden natuurlijk graag weten wat ze konden doen om weer toegang tot de baan te krijgen. De burgemeester vroeg daarop en kreeg van de directeur een opzet voor het nemen van de juiste maatregelen. Op dit verslag staat: Aan deze zaak is geen verder gevolg gegeven. Het was toen inmiddels al bekend dat de schutterij – de primaire gebruiker van de schietbaan – op termijn opgeheven zou worden, waardoor nieuwe investeringen in de baan niet meer rendabel waren.

Toen 'oom' Jo de Rijk werd geboren, waren de glorie-dagen van de scherpschutters voorbij. In 1905 werd er nog in Maassluis – als derde prijs – een zilveren medaille gewonnen bij een wedstrijd georganiseerd door de schietvereniging Prins Hendrik. In 1907 organiseerde men zelf nog een schietwedstrijd, maar vanaf 1910 is de vereniging verdwenen uit de adresboeken. De opheffing van de schut-

J. A. Dekker.

DE schietvereniging „Holland“, te Rotterdam, heeft gedurende de maanden April, Mei en Juni een uitstekend geslaagden nationalen wedstrijd gehouden, met rijkscylander geweer en flobertbuis.

De oude spreuk:
Wat gij doet
Schiet goed

werd op kranige wijze in toepassing gebracht door den heer J. A. Dekker, lid van de vereeniging Willem III te Hilversum; zijn portret geven wij hier voren. De zilveren lauwerkrans, als kampioensprijs, werd met het schitterend resultaat van 382 punten, zijn krachtig betwist eigendom.

1902

Foto J. A. Dekker, Siemera.

'Willem III' deed het niet slecht in wedstrijden blijktens dit krantenartikel uit 1902. (coll. SAGV)

De leden

Er zijn geen ledenlijsten van de Scherpschuttersvereniging Willem III bewaard gebleven, met uitzondering van een 'lijst van werkende leden' in het Gemeentearchief (SAGV, GAH, 1.865.IV, 28-3-1903). Deze lijst geeft een inzicht in uit welk milieu de leden afkomstig waren:

- J.L. Rinkel, Asterstr. 2
- J.H. Slot, Langestr. 77, architect
- G. Mackenzie, Langestr. 19, agent-correspondent
Algemeen Handelsblad
- C.H. Paauw, Langestr. 90, winkelier ijzerwaren
- A.C. Eversdijk, H. Naarderweg 18
- P. Muller, Zeedijk 25, tapijtfabrikant
- D. Hennipman, Turfstraat 12, schipper
- G. van Velzen, Koornstraat 1, barbier
- H.J. Menkens, Groest 53a, koffiehuishouder
- Mr. W.W. Wichers Wierdsma, 's-Gravelandseweg
74, advocaat
- J.N. Swaan, Kerkstraat 55, metselaar
- J.W. Hanrath, Torenlaan 13, architect
- J.F. Verbeek, Rozenstraat 38
- G.L. de Jongh, Emmastraat 14, hotelhouder
- T. Zwartendijk, Tromplaan 2
- L. Pastoors, Herenstraat 27, grossier
- M.J. Knaap, Amsterdam
- A. Groenhuijzen, Havenstraat 20c
- P. Groenhuijzen, Havenstraat 20c
- C. Glazenmaker, 's-Gravelandseweg 16, aannemer
- C.C. Mulié, 's-Gravelandseweg 35, gérant Oranje-
Hotel
- A. van Hooft, Noorderweg 2b, directeur boekbinderij
- W.F. Buschman, Stationsstraat 13b, rijwielhande-
laar
- C. de Nooij, Koningstraat 109
- H.J. Smeenk, Kerkstraat 2, manufacturier
- ... van Eijk, Soestdijkerstraatweg 16

terij in 1907 zal daarbij een belangrijke rol gespeeld hebben. Wel bestonden er al langer andere weerbaarheidsverenigingen, misschien dat de scherpschutters daar naar toe zijn vertrokken.

En oom Jo? Die werd dameskapper en vertrok al jong naar Amsterdam, waar hij rond 1990 is overleden.

Bronnen en noten

Bronmateriaal afkomstig uit het Streekarchief voor het Gooi en de Vechtstreek:

- Adresboeken voor de gemeente Hilversum 1891-1904
 - Bouwvergunningenarchief 1893-2000
1. Persoonlijke informatie is afkomstig uit een telefoongesprek met de schenker van juni 2007, aangevuld met gegevens uit het bevolkingsregister Hilversum 1890-1920.
 2. De naam is in verschillende variaties bekend, als bijvoorbeeld 'Willem III', 'Koning Willem de Derde' en Weerbaarheids-Vereeniging 'Koning Willem III'.
 3. Dossier Gemeentebestuur Hilversum 1851-1939 nr. 1.78¹ bevat informatie over de veiligheid van de schietbaan en daarmee ook over de geschiedenis van de gebruikers.
 4. E.J. Pelgrim, *De Hilversumse Schutterij*, catalogus bij de tentoonstelling "Daar gingen de schutters", Goois Museum, maart-juni 1989. Tevens verschenen in *Eigen Perk*, 1989/2, pp. 1-16, p. 11.
 5. *Nieuwe Amersfoortse Courant*, te zien in de digitale krantencollectie op www.archiefzeeland.nl.
 6. In kalibers geeft het eerste getal de diameter van de patroonhuls in millimeters, het tweede getal de lengte van de huls. De R duidt aan dat de patroon een rand heeft; er zijn ook randloze patronen.